

KIS NORBERT – HOLLÁN MIKLÓS: BÜNTETŐJOG I–II. KÖTET:
I. AZ ANYAGI BÜNTETŐJOG ÁLTALÁNOS RÉSZE. BÜNTETŐJOGI ISMERETEK
A KÖZSZOLGÁLATI SZAKEMBERKÉPZÉS SZÁMÁRA. II. AZ ANYAGI BÜNTETŐJOG
KÜLÖNÖS RÉSZE. ALAPISMERETEK A KÖZSZOLGÁLATI SZAKEMBERKÉPZÉS
SZÁMÁRA. (BUDAPEST – PÉCS: DIALÓG CAMPUS 2011) 269 ÉS 256.

Vámbéry Ruzstem 1913-ban a következő szavakkal vezette be új büntetőjogi tankönyvét. „Ha nem csalódom, Szászy-Schwartz Gusztávtól ered az az ötletes megjegyzés, hogy új tankönyvet csak annak szabad írni, aki jobbat tud írni a már meglevőknél. De in camera sinceritatis minden szerző saját munkáját a korábban megjelenteknél rendszerint jobbnak tartja, a tárgyilagos bírálatnak ítélete pedig az e jogcímet nélkülöző tankönyvvel elkövetett irodalmi hibát legfeljebb megtorolhatja, de meg nem előzheti. Éppen ezért a közkézen forgó magyar büntetőjogi tankönyvek mellett munkámnak létjogosultságát korántsem merem azzal igazolni, hogy jobb, hanem legfeljebb azzal, hogy más, mint a meglevők.”¹ Ez az óvatos mértéktartás persze abban a korban, amikor Angyal, Finkey, Edvi Illés és Kautz tankönyvei még éppen csak felváltották Szokolay, Pauler, Schnierer vagy Fayer munkáit, indokolt is volt.

Ám talán ma sem panaszkodhatunk tankönyveink színvonalára. A múlt század '60-as, '70-es éveire még sokszerzős „egységes jegyzetek” voltak jellemzőek, s később is inkább több karról verbuválódott rangos alkotógárda könyveit használtuk. A rendszerváltozás éveitől köszöntött be ismét az önálló kari tankönyvek korszaka, és igen jó színvonalú alkotások születtek, az ELTE, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a miskolci, a pécsi, a szegedi jogi kar, sőt, az Államigazgatási és a Rendőrtiszti Főiskola szerzőinek tollából is. Ezzel bizonyos nézetek ütköztetésére is sor került, ami kétségtelenül friss áramlatokat hozott a büntetőjog sokáig biztonságos, de mindinkább eliszaposodó állóvizébe.

Sietek előrebocsátani, hogy *Kis Norbert* és *Hollán Miklós* tervezett sorozatának

¹ VÁMBÉRY Ruzstem: *Büntetőjog I. füzet* (Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1913) VII.

első két kötete megítélésem szerint méltó folytatása ennek a folyamatnak. A könyvek nem csupán mások, hanem sok tekintetben jobbak is a már megjelenteknél.

1. Mindenekelőtt jobbak azért, mert nem csak az alcímükben, hanem tényleges tartalmukban is specifikus művek: úgy dolgozzák fel a büntetőjog elveit, fontosabb intézményeit, hogy érzékelhetően valóban a közszolgálati szakemberképzés részben sajátos igényeit tartják szem előtt. A szerzők a magas szintű alapismeretek mellett olyan kérdéseket részleteznek, fejtenek ki alaposabban, amelyek a közszolgálat során kiemelt jelentőségűek lehetnek.

Elegendő legyen egyetlen példa. A legtöbb tankönyv a büntethetőségi akadályok körében egyáltalán nem, vagy legfeljebb érintőlegesen foglalkozik a törvényben nem nevesített, de mind az elméletben, mind a gyakorlatban élő további büntethetőséget kizáró okokkal (a szerzők ezeket „tolerálható szokásjognak” tekintik). S kell e mondanom, hogy a jogi normák által szinte agyonszabályozott közszolgálat világában mekkora jelentősége lehet például a „törvényen alapuló jogosultság illetve kötelezettség” jogellenességet kizáró részletes elemzésének. Jelzem, hogy e büntethetőségi akadály azóta végül bekerült a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénybe (új Btk.)*, sajnos azonban nem ebben a formában. Mindez várhatóan nem könnyen megoldható értelmezési nehézségekhez vezet majd. A korrupciós deliktumok új szabályozása körében ugyanis megszűnt az a korábbi privilégium, ami a nem önálló intézkedésre jogosult, s nem a privátszférában tevékenykedő gazdasági jogalanyok esetében csak az előny kérését tiltotta, az elfogadást csak akkor, ha az köteleességszegésért történt. Gyakorlatilag ez tette lehetővé korábban a boraváló vagy a hálapénz kriminális korrupcióból történő kirekesztését. Ez tehát megszűnt, illetve az új büntethetőségi akadályra tekintettel előny kérése, illetve elfogadása egyaránt csak „jogszabály engedélye” alapján történhet.² Igaz, az új Munka törvénykönyve tartalmaz egy olyan rendelkezést, amely szerint „a munkavállaló a munkáltató előzetes hozzájárulása nélkül harmadik személytől díjazást a munkaviszonyban végzett tevékenységére tekintettel nem fogadhat el, vagy nem köthet ki”³ (vagyis ilyen hozzájárulás birtokában elfogadhat), ez azonban *jogszabály engedélyének* nem tekinthető. A jogszabály engedélye ugyanis *feltétlen* (magából a normából közvetlenül adódik), a munkáltató engedélye pedig esetleges, egyedi mérlegelésen alapuló döntés. Helyesebb lett volna a büntethetőségi akadályt a szerzők által használt terminológiával „jogszabályon alapuló jogosultságként” deklarálni, amelybe inkább beférhetett volna a jogi felhatalmazáson nyugvó felmentés is.

Az a tudatosan irányított szemlélet, amely a tankönyvben a közszolgálati tevékenység büntetőjogi vonatkozásait helyezi előtérbe – részben óvatos szelekció, inkább azonban a hangsúlyokat kiemelő tartalom révén – még érzékelhetőbben jellemzi a különös rész feldolgozását, ahol újszerű, logikus csoportosításban (egyéni, illetve kollektív érdekeket sértő bűncselekmények) vizsgálhatjuk egyes deliktumoknak a közszolgálati szemponjtájából fontos összefüggéseit. Mindez érthetővé teszi például a korrupciós bűncselekmények kiemelt kezelését, vagy ellenkezőleg: a gaz-

² A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. tv. (új Btk.) 15. § g) pont.

³ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. tv. (új Mt.) 52. § (2) bekezdés.

dasági bűnözés közszférához csak igen áttételes szálakon kapcsolódó formái vizsgálatának elhagyását.

A rendhagyó tipizálás csak helyenként kelthet kisebb hiányérzetet vagy kétségeket: az emberrablás például – noha központi eleme valóban a személyi szabadságtól való megfosztás – az elkövetésnek a cselekmény alapvető jellegét determináló módjára és körülményeire tekintettel talán elsősorban mégsem a mozgásszabadság korlátozásának kérdéskörét veti fel, s a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény sem mindig vagyoni viszonyokat sért. Tökéletes rendszer azonban soha nem volt és ma – az új Btk. szintén a korábitól eltérő szisztémájában – sincs.

2. A Különös rész egyes bűncselekményeinek elemzése során az áttekintés az általánosnak tekinthető rendszert követi: tényállási elemek, feltételek és akadályok, stádiumok, egység és halmazat, szankciók és alkalmazási gyakorlatuk, minősített és privilegizált esetek, szabálysértési alakzat. Ezek sorrendjén egyes tankönyvek változtatnak, ám ez semmiképpen nem lényegi kérdés, miként az sem, hogy egyes bűncselekmények további konkurens deliktumoktól történő *elhatárolását* indokolt-e külön szerkezeti egységben elvégezni (olykor nyomatékos szempontok szólhatnak emellett is), vagy mindez megoldható a tárgyi és alanyi oldal elemzése körében is.

3. Jónak tartom a bátor, a megszokott sémáktól olykor elrugaszzkodó tartalmi megközelítéseket is. Ezek egy része a konvencionális felfogáson nevelkedett jogászokat esetleg vitára ösztönözheti. Mára azonban egyre valószínűbbnek látszik, hogy nem a konvencionális felfogáson nevelkedett jogászoké a jövő. Nem is annyira életkorunk, inkább talán amiatt, hogy pragmatikus világunkban sok elv és intézmény átértékelése nem kerülhető meg. El kell gondolkodnunk azon is, hogy bizonyos, szinte dogmaként kezelt elvek nem szorultak-e volna már korábban pontosításra.

Meglehet például, igaza van Kis Norbertnek abban, hogy az analógia általános tiltása helyett érzük be az elkövetőre nézve kedvezőtlen eredménnyel járó analógia elvetésével,⁴ ugyanígy, bizonyos körben a szokásjoggal szemben is engedékenyebbek lehetünk. Hozzáteszem, ezt elfogadva is, a jogalkotói hibát, feledékenységet nem feltétlenül „kedvező analógia” révén, hanem gyakran helyes logikai vagy rendszer-alapú értelmezés segítségével is kiküszöbölhetjük. A szerző példájánál maradván, ha a kodifikátor kizár valamely kedvezményt az erőszakos többszörös visszaesők körében, de biztosítja azt a többszörös visszaesőknél, analógia alkalmazása nélkül is könnyen juthatunk arra az eredményre, hogy – mivel az erőszakos többszörös visszaeső is többszörös visszaeső – ez a kedvezmény értelemszerűen rá is vonatkozik. Másként szólva, ha az erőszakos többszörös visszaesőt szigorúbban akarjuk kezelni, mint a nem erőszakos többszörös visszaesőt, ezt kifejezett rendelkezésekkel előírhatjuk. Ám ha ezt nem tesszük, nem az analógiából következik, hogy rá nézve is az általános szabályok irányadóak.

⁴ Voltaképpen a jogalkotó által végül megtartott társadalomra veszélyességről is elmondható, hogy csak addig okozott komoly problémát, amíg szovjet mintára olykor nem tényállásszerű cselekmé-

4. Kicsit talán túl sommásan ismerteti a tankönyv a Btk. egyes rendelkezéseit értelmező kúriai állásfoglalások kérdéskörét. Itt egyrészt a kollégiumi *állásfoglalások* helyett – minthogy ilyenek már hosszabb ideje nincsenek – a mind fontosabb szerepet betöltő *büntető kollégiumi véleményeket* kellene írni, másrészt a jogegységi határozatok jogi természetét talán – a Velencei Bizottság egyik aktuális bírálata miatt is – részletesebben lehetne elemezni. Egyetérthetünk azzal, hogy a jogegységi döntések – az alsó fokú bíróságokra nézve kötelező jellegük ellenére – nem jogforrások, akkor sem, ha részben úgy viselkednek (figyelmen kívül hagyásuknak még sajátos szankciója is lehet: a döntés hatályon kívül helyezése). A tartalmi kérdéseket is feszegető fogalmi zavart fokozza, hogy az Alkotmánybíróság csak jogszabály alkotmányosságát vizsgálhatja, mégis jogot formált arra, hogy adott esetben jogegységi határozatot is megsemmisítsen. Ezzel – legalábbis a formális szempontokkal beérő elemzők kezébe – olyan érveket adott, amelyek a jogegységi döntés jogforrási jellegét látszottak igazolni. Fontos azt is látnunk, hogy a jogegységi döntések soha nem tényeket, hanem mindig azok jogi értékelését, jogi konzekvenciáit illetően fogalmazzák meg a helyes elvi álláspontot. Kétséges tehát, hogy ezeknek az iránymutatásoknak a formálisan, belső használatra előírt „kötelező” jellege valóban sérti-e az egyedi bírói döntések integritását. E körben a Velencei Bizottság aggodalma talán túlzónak is látszik. Ettől függetlenül az ilyen, a jogértelmezés területére tartozó jogalkalmazói aktusokat talán nem is kellene kötelező erővel felruházni.

5. Minden tankönyv esetében talán a legnehezebb feladat a tudományosság és a didaktikai szempontok helyes arányainak, és ha lehetséges, folyamatos összhangjának megteremtése. Ez azt az igényt jelenti, hogy az alapos és sokoldalú elemzés mindvégig követhető, pontos és áttekinthető rendszerben, egyszóval jól tanulhatóan jelenjék meg. A szakszerűség tehát soha ne menjen az elsajátíthatóság rovására, valós, vagy vélt didaktikai szempontok pedig soha ne vezessenek a közlésmód túlcizellálásához vagy éppen indokolatlan leegyszerűsítéséhez.

E kényes egyensúly fontosságát már Vuchetich Mátyás hangsúlyozta 1819-ben megjelent könyvében: „Általában azon voltam, hogy egyszerű és áttekinthető stílussal éljek, dicsőségre dagályos, fölösleges szavakkal, szóvirágokkal nem törekedvén. Szóval kiváltképpen azon voltam, hogy a hazánkban hatályos törvények erejét és hatalmát a tanulni vagy olvasni vágyóknak áttekinthető módon, amint csak tudtam, legnagyobb mértékben kifejtsem és megmagyarázzam.”⁵

A kettős törekvés közel kétszáz év elteltével is általában sikerrel járt. Néhány esetben azonban az említett arányokon talán még lehetne javítani. A büntetések együttes alkalmazhatósága kapcsán például a didaktikainak szánt szempontok kis-

nyek büntetésének megalapozására is felhasználhatónak tartották. Mióta – Györgyi Kálmán szavaival – „csak kegyelmi funkciója van” (vagyis csak a hiányát értékelhetjük a terhelt javára), legalábbis gyakorlati kifogásunk nem lehet a társadalomra veszélyesség hiányára alapított felmentések ellen.

⁵ Institutiones Iuris Criminalis Hungarici, Budae, 1819. [ford. KIRÁLY TIBOR] in KIRÁLY TIBOR – MÁTHÉ GÁBOR – MEZEY BARNA (szerk.): *A magyar büntetőjog rendszere I. könyv. Elméleti büntetőjog – Vuchetich Mátyás (1767-1824)* (Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2010) 18.

sé bonyolult kazuisztikához vezetnek, s ennek keretében nem kevesebb, mint 25 lehetséges variáció felsorolását olvashatjuk (I. kötet 180–181. o.). Pedig a dolog ennél jóval egyszerűbb. A könyv írásakor hat büntetés létezett, de összesen csak három olyan párosítás volt lehetséges, amely esetében két büntetés együttes alkalmazása kizárt. Ebből már önmagában következik, hogy milyen büntetéshez milyen további büntetés vagy büntetések kapcsolhatók, az olyan felsorolások tehát, hogy A-B; A-C; A-D; A-B-C; A-B-D; A-C-D; B-C; B-D; B-C-D; stb., kézenfekvőségük okán talán feleslegesek. Mára a joghátrányok rendszere kicsivel bonyolultabbá vált, de ma is elintézhető a kérdés azzal, hogy szabadságvesztés (A) vagy kiutasítás (B) mellett közérdekű munka nem szabható ki, A ezen kívül az elzárás, B pedig a pénzbüntetés egyidejű alkalmazását is kizárja. Előfordul azonban a tankönyvben ennek ellenkezője is, amikor tehát a tudományos szempontok előtérbe kerülése nem könnyíti meg az elsajátíthatóságot.

A büntethetőségi akadályok tárgyalásakor dogmatikai szempontból tökéletesen rendben van például a) az elvárhatóságot kizáró okok, b) a jogellenesség hiányában való tévedés, c) a mentési, menekülési cselekmény arányosságában való tévedés, és d) ez utóbbi gondatlanság okozta formájának elhatárolása. E bonyolult rendszer felépítése során azonban lényegében ugyanannak a két büntethetőségi akadálynak a keretei között maradunk. Így a szükségképpen kevesebb elméleti rendszerező készséggel és képességgel rendelkező hallgató például a jogos védelem vagy a végszükségben cselekvés túllépésével három-négy különböző helyen is találkozhat, s félő, hogy miközben sűrű lapozgatásra és értelmezésre kényszerül, elveszhet a lényeg. A büntethetőségi akadályok elemeinek és azok határainak megértése ugyanis fontosabb, mint az egyes okokban olvasható változatok tudományos besorolása, tipizálása. Hangsúlyozom, ez csupán aggodalom, a dogmatikai rendszer felépítése – konkurens kiadványok szerzőjeként értékelve is – irigylésre méltóan pontos, ám az újabb kiadásban esetleg megfontolható lehet egy az elvi alapokat összegző összefoglaló és áttekintő táblázat.

6. Rövid és összességében feltétlenül elismerő tallózásumat egy formai, a mű külsejét érintő kérdéssel zárom. Megvallom, elfogott egy kis büszkeség, amikor a könyvek fedőlapját megpillantottam. A néhány évvel ezelőtt, ugyanennél a kiadónál megjelent német nyelvű büntetőjog tankönyvem borító-illusztrációjaként ugyanis én ajánlottam, hogy a Fővárosi Törvényszék esküdszéki termében látható Feszty-táblaképek valamelyikét használjuk. Így is történt.⁶ S most látom, hogy lassan sorra kerül a többi kép is, Kálmán király boszorkánypereken felülemelkedő alakja után most a tüzesvas-próbától megrettenő szűz hajadont, s az 1843-as büntető javaslatot betérjesztő Deákot büszke kortársaival csodálhatjuk meg a borítón. A szerzők további három kötetet terveznek – egyebek mellett eljárásjogi, büntetés-végrehajtási, vagy a szabálysértéseket érintő kérdésekről – s éppen három táblakép van még, kár, hogy ezek már csak részben büntetőjogi vonatkozásúak (A perdöntő párbaj,⁷ a jobbágyok költözését megengedő Mátyás és a Hármasköny-

⁶ Tóth Mihály: *Einführung in das ungarische Strafrecht* (Passau: Schenk Verlag 2006).

⁷ Valószínű, hogy ez szerepel majd a büntetőeljárást ismertető kötet fedelén.

vet Ulászlónak bemutató Werbőczy). Ezen azonban végképp ne keseregjünk, a fontos az, hogy a tankönyv izléses, szép formája méltó a kiváló tartalomhoz.

Őszinte érdeklődéssel várjuk a további köteteket.

Tóth Mihály*

* Tudományos tanácsadó, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1014 Budapest, Országház u. 30.
E-mail: toth_mihaly@hotmail.com.